

РОЗВІДКИ

УДК 94(470.62)«179/...»

Михайло Коронатник

КУБАНЬ: ВІД УКРАЇНСЬКОЇ КОЛОНІЗАЦІЇ ДО ЇЇ ЗРОСІЙЩЕННЯ. СПРОБА НЕУПЕРЕДЖЕНОГО АНАЛІЗУ

Частина II. Революційні події 1917–1921 років на Кубані. Кубанська Народна Республіка

У другій частині статті аналізуються соціально-політичні процеси, що відбувалися на Кубані протягом 1917–1921 років. Дається характеристика державних утворень на території краю, діяльності тодішніх військових і цивільних керівників кубанських урядів, у тому числі Кубанської Народної Республіки та Кубанського Краю. Звертається увага на складну ситуацію на території Кубані й Чорноморщини, боротьбу між різними політичними течіями, у першу чергу проукраїнськими й проросійськими, вибору союзника – Добровольчої армії чи України. Робиться висновок, що зусилля представників української спільноти не принесли бажаних результатів, і остаточно переможцем як на Кубані, так і в Україні, стали більшовики.

Ключові слова: *Військова рада, Військовий уряд, Кубанська Народна Республіка, Кубанський Край, УЦР, Гетьманат, більшовики, Добровольча армія, українізація.*

Коли Російська імперія розсипалася на шматки, багато народів отримали шанс здобути свободу. Оскільки переважна більшість населення Кубані була українцями, під час революційних подій 1917–1921 рр. багато політичних сил розглядали Кубань як частину майбутньої автономної України. Характерно, що на Всеукраїнському національному конгресі, який відбувся в квітні 1917 р. в Києві й сформував Центральну Раду як загальнонаціональний орган, головував кубанський козак Степан Ерастов. Коли вперше були висунуті пропозиції від Центральної Ради до Тимчасового уряду в Петрограді про створення української автономії, то в них зазначено, що до її складу, зокрема, має входити й Кубанська область¹.

Безпосередньо українську громаду Кубані на конгресі репрезентував Микола Левитський, котрий став членом УЦР, очолював там агітаційно-просвітній відділ. Переймався кубанськими справами й Павло Христюк, уродженець станиці Єлизаветинська, обіймаючи різні посади в українських урядах – Генеральний писар Генерального секретаріату, державний секретар Ради Народних Міністрів УНР, товариш міністра в урядах Б. Мартоса та І. Мазепи часів Директорії².

Отже, про досить тісні зв'язки Кубані з УЦР свідчить, зокрема, той факт, що до її складу увійшли представники краю М. Левитський та С. Ерастов. Більше того, на кінець листопада 1917 р. до України, щоб встановити план спільних дій Центральної

¹ Шурхало Дмитро. На Кубані серед чорноморських козаків було 83–86 відсотків українців – історик // Радіо Свобода. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29017577.html> (дата звернення: 12.03.2019).

² Верстюк В., Осташко Т. Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. Київ, 1998. С. 114–115, 141, 180.

Ради й Кубанського уряду, прибула делегація на чолі з Гнатом Білим. Швидко розвивалися й військові зв'язки. На Кубані створювалися ватаги «Вільного козацтва», здійснював свою діяльність «Чорноморський кіш» і «Гайдамацький кіш», ватажками яких були, відповідно, К. Бардіж та І. Адамов³.

Проте українська стихія на Кубані під час революції 1917–1921 рр. не набрала таких масштабів, як це було на Наддніпрянщині та Західній Україні, а українські діячі, встановивши зв'язки з іншими козаками й Денікіним, не змогли налагодити тривких стосунків з українцями-городовиками, що використали більшовики в своїх інтересах. Не було проголошено ні відокремлення від Росії, ні тіснішого зв'язку з Україною. III універсал Української Центральної Ради не висунув претензій Україні щодо Кубані. Контакти між Кубанню й українською державністю над Дніпром були слабкими й спорадичними.

У принципі, вибух революції 1917 р. захопив кубанців політично невідповідно. Серед свідомого прошарку Кубані відразу намітилися чотири течії. Перша – проросійська, яка дивилася на Кубань як на звичайну російську губернію й була проти будь-якої окремішності Кубанського Війська. Друга – козацька, що дбала насамперед про інтереси Кубанського Війська, пов'язаного з Росією. Її визнавала більшість козацької інтелігенції. Третя – течія, яка стояла за державну окремішність Кубані в складі Російської Федеративної Республіки. Четверта – проукраїнська течія, що бажала об'єднати Кубань з Україною на федеративних засадах без зв'язку з Росією.

Ці розбіжності поглядів на майбутнє Кубані невдовзі після вибуху революції призвели до станового гуртування, яке відразу покляло межу між козаками й городовиками. Останні мріяли з революцією одержати землю, а козаки не хотіли втрачати свого привілейованого становища.

Перша крайова влада краю постала в квітні 1917 р. на з'їзді населення в Катеринодарі у вигляді Обласної Ради та Обласного Виконавчого Комітету, що разом з комісаром Тимчасового Уряду, членом Державної Думи К. Бардіжем виконувала обов'язки крайового уряду.

Через розходження з Обласним Комітетом (він відстоював чітко виявлені централістичні російські тенденції) у червні 1917 р. кубанські козаки вийшли з його складу, тому деякий час на Кубані існували дві влади. 24 вересня 1917 р. розпочала свою роботу Друга сесія Кубанської Військової Ради, на яку були запрошені представники Української Центральної Ради. Їх (спочатку російською, а потім українською мовами) вітав Микола Рябовол⁴.

Оскільки тоді ще не вийшов Третій Універсал, українська делегація лише привітала своїх співвітчизників. Конкретика з'явилася пізніше. Уряд УНР у листопаді 1917 року офіційно визнав право на самостійне існування кубанських та донських козаків, а 30 грудня того ж року на з'їзді українських громадських діячів та представників українського населення Чорноморської губернії було ухвалено рішення «про приєднання Чорноморської губернії до України». 4 січня 1918 р. на заклик Української Чорноморської Ради 29 політичних партій та організацій підтримали Третій Універсал Центральної Ради та звернулися до Кубанського Військового Уряду про доцільність приєднання Кубані до України⁵.

Але друга сесія Військової Ради проголосила себе Крайовою Радою з функціями установчих зборів і схвалила конституцію Кубані, згідно з якою була проголошена республіка Кубанський Край у складі Російської Федеративної Республіки. Законодавча Рада мала діяти як парламент, що обирає Крайовий Уряд і Військового Отамана. Через незгоду між чорноморцями не вдалося висунути єдиного українського кандидата, тому орієнтований на Україну претендент Кіндрат Бардіж програв ви-

3 Український національний рух на Кубані у 1917–1920 рр. // Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення : 19.03.2019).

4 Кубанська Народна Республіка // Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 12.03.2019).

5 Втрачена Кубань // Politiko. URL: <http://www.vybory2012.politiko.ua/blogpost53426> (дата звернення: 12.03.2019).

падкового кандидату, орієнтованому на Росію лінійцю Олександрю Филімонову. А уряд очолив Лука Бич, який до 1917 р. в українському русі участі фактично не брав.

У цей час почали повертатися з фронту кубанські воїни, на яких розраховувало керівництво новопроголошеної держави. Та чимало фронтників були вражені більшовицькою агітацією. Тому невдовзі виявилось, що «кадрова військова сила Кубані втрачена»⁶. І військове міністерство кубанського уряду вирішило для оборони краю формувати добровольчі частини, переважно з необстріляних старшокласників міських шкіл. Творив Гайдамацький та Чорноморський коші Вільного козацтва Кіндрат Бардіж зі своїми синами – старшинами Віанором і Миколою. «Крім добровольчих частин, Кубуряд розпоряджався кубанським гвардійським дивізіоном, двома запасовими частинами й черкеським полком з командиром – полковником Султаном Келеч-Гіреєм і Кубанською військовою школою, яку заповнили прибулими з Києва з Костянтинівської піхотної школи та 1-ї й 4-ї київських шкіл прапорщиків»⁷.

Попри таку потужну збройну силу, на Кубані в 1918 р. були свої Крути. Коли треба було захищати кубанський уряд, козаків не виявилось. У січні – лютому 1918 р. захищати уряд від більшовицької навали стали «діти – учні середніх шкіл», які, часто не вмючи стріляти, гинули на фронті від куль та багнетів червоних⁸.

Зрештою, уряд Бича разом з невеликою Кубанською армією змушений був, як і Центральна Рада у Великій Україні, залишити столицю й почати нескінченні мандри. Центральну Раду повернули до Києва німці, кубанський уряд у Катеринодар – Добровольча армія. Але повернення й тут, і там було тимчасовим.

28 січня 1918 р. Законодавча Рада проголосила Кубанську Народну Республіку, яка в майбутньому ввійшла б до Російської Федерації. Головою нового уряду залишився Л. Бич. Ці події мали місце вже під час війни з наступаючими більшовиками, на боці яких виступили більшість городовиків і частина козаків. 16 лютого 1918 р. Законодавча Рада одногосно проголосила самостійність Кубанської Республіки, її незалежність від Росії, хоч це й стало лише формальним актом. З одного боку, його сприйняли вороже білогвардійські воєначальники, які тоді формували свої війська на Дону, з іншого – значна частина населення опинилася на боці більшовиків. Саме це й стало головною причиною фіаско ідеї незалежності Кубані та з'єднання її з Україною.

Справді, ряд соціально-політичних факторів серйозно ускладнював ситуацію на Кубані. Фактично більше половини козаків і селян були українцями. Однак між двома станами панувала ворожнеча. І якщо термін «громадянська війна» має право на існування в українській історіографії 1917–1921 років, то саме на Кубані.

Володарями ситуації тут залишалися козаки, хоч би тому, що основні масиви землі належали їм, а іногородні мусили її орендувати. Зрозуміло, що жили прибульці значно бідніше, ніж козаки... «Іногородні були паріями в станичній громаді. В управі вони участі не брали, але повинність підводами виконували, при повені, пожежі чи ще якомусь нещасті вони мусили допомагати нарівні з козаками»⁹.

Було закладено нерівність і в отриманні освіти: діти іногородніх не мали права навчатися в міністерській («козачій») школі, яка утримувалася на громадські кошти й була престижнішою, ніж церковно-парафіяльні, де й мусили навчатися діти іногородніх. Рівень викладання у церковно-парафіяльній школі був нижчим.

«Взаємна злоба й ненависть доходили до того, – писав главноверх Таманської армії Ковтюх, – що іноді в боях, там, де зустрічалися козацькі й городовицькі частини, обидві сторони кидали геть набік зброю і завзято билися навкулачки, як то було під станицею Слов'янською»¹⁰.

На жаль, на початку ХХ ст. більшість кубанців забули, що діди козаків були такими

6 Іванис В. Стежками життя: спогади. Кн. II: Крижаний похід ген. Л. І. Корнілова на Кубань і втеча ген. А. Денікіна під захист німців. Новий Ульм, 1959. С. 65.

7 Там само. С. 66.

8 Там само. С. 203.

9 Іванис В. Стежками життя: спогади. Кн. I. Торонто, 1958. С. 24.

10 Врангель П.Н. Записки (ноябрь 1916 г. – ноябрь 1920 г.). Ч. I. Белое дело. Берлин, 1928. кн. V. С. 74–75.

ж прибульцями, як й іногородні. Забували також, що на боці червоних було й чимало козаків, зокрема, у січевих боях біля станиці Георгієво-Афіпської в більшовицьких лавах бився Таманський полк. Більше того, за визнанням комуністів, «без допомоги козаків вони на Кубані не перемогли б»¹¹.

Так що винними були обидві сторони. Кубань знищувалася кубанськими ж руками. Додайте сюди ще й конфлікт між козаками й селянами, котрі не мали права купувати або набувати іншим способом землю й мусили орендувати її в козаків. Революція 1917 року дала кубанському селянству сподівання на отримання землі. Козаки ж, навпаки, були вороже налаштовані щодо цього, адже їм мали надавати селянам, відбираючи в землевласників. Тому не дивно, що коли наприкінці 1917 р. на Кубані сформувалася більшовицька Таманська армія, значну її частину становили місцеві селяни-українці.

Зважаючи на величезну перевагу більшовиків, на початку 1918 р. Законодавча Рада, Військовий Отаман та уряд із своїм військом залишили Катеринодар. Незабаром вони уклали угоду з генералом Л. Корніловим, командувачем Російської Добровольчої Армії, про спільну боротьбу з більшовиками. Коли 13 квітня 1918 р. Корнілова було вбито під Катеринодаром, його наступником став генерал А. Денікін, який уже без угоди далі командував військом Кубані.

Рішення про союз з Добровольчою армією замість союзу з Україною виявилось безвідповідальним. Характерно, що вже пізніше одним з аргументів проти природного союзу з прабатьківщиною став такий: в Україні «була недемократична влада генерала Павла Скоропадського»¹².

Історична відповідальність за всі людські жертви, які викликало це згубне рішення, лежить на прем'єрі Луці Бичу, Гнатові Білому, Петрові Макаренку, Гнатові Омельченку та інших. Іванис так оцінює роль Бича в катастрофічному рішенні про союз з Добровольчою армією: «Головну роль, звичайно, відіграв Л. Л. Бич, бо при його тодішньому авторитетові більшість йшла за ним. Коли б він голосував за Україну, то більшість була б за нею... Усе, що сталося після цього на Кубані, було наслідком отого нещасливого голосування». Кубанці-самостійники дуже багато поклалися на свого прем'єра Л. Л. Бича, вірили йому й слухали, а він «виявився занадто боязким і національно невиробленим...»¹³.

Незважаючи на такі непрості обставини, 20 січня 1918 р. Законодавча рада Кубанської Народної Республіки таки ухвалила резолюцію про прилучення Кубані на федеративних засадах до УНР. На думку історика Сергія Пархоменка, «Кубань шукала шляхи якогось союзу з Україною. І під союзом малося на увазі не стільки входження до складу, а союз військовий, і взагалі будь-які форми співпраці». Фахівці говорять про три спроби досягти того чи іншого союзу між Україною й Кубанню в 1918 р. Об'єднання не відбулося через агресію радянської Росії. Брутальна військова сила більшовиків задавила й Кубанську Народну Республіку і, зрештою, УНР¹⁴.

Варто наголосити, що в Києві кубанські землі вважали невід'ємною частиною України як тодішні ліві, так і праві. Єдиною принциповою розбіжністю між ними з цього питання були методи відвоювання Кубані: Грушевський та Винниченко віддавали перевагу дипломатії, а Скоропадський робив ставку на повстання проти «білогвардійців» й висадку гетьманського десанту¹⁵.

Важливо зрозуміти тодішній контекст. У квітні 1918 р. на Кубані почалося анти-більшовицьке повстання. У цій ситуації дуже багато залежало від того, хто першим надішле свої війська й допоможе. До речі, коли представник Української Центральної

11 Іванис В. Стежками життя: спогади. Кн. II: Крижаний похід ген. Л. І. Корнілова на Кубань і втеча ген. А. Денікіна під захист німців. Новий Ульм, 1959. С. 199.

12 Там само. С. 121

13 Там само. С. 122–123, 128

14 Горобець Сергій. Об'єднання Кубанської Народної Республіки та Української Народної Республіки // Європейська Україна. URL : https://eukraina.com/news/obednannja_kubanskoji_narodnoji_respubliki_ta_ukrajinskoji_narodnoji_respubliki/2018-01-22-24064 (дата звернення: 12.03.2019).

15 Кубанська Народна Республіка: народження та загибель // Україна. Ukraine. URL : <https://amazing-ukraine.com/iak-ukraintsi-pochaly-osvoiennia-kubani/> (дата звернення: 12.03.2019)

Ради Микола Галаган прибув до Катеринодара, то зауважив, що в Києві він бачив державу без армії, а на Кубані – армію без держави. Там воювали всі¹⁶.

М. Галаган разом з Є. Онацьким за дорученням Центральної Ради виїхали на Кубань і Дон 6 грудня 1917 р., де проводили переговори з регіональними урядами про створення федеративного уряду Росії. Наступного, 1918 року, Галаган був представником УНР при урядах Південно-Східного Союзу, Дону та Закавказзя¹⁷.

На тому контакти з Україною не припинилися. У травні 1918 р. від Кубанської Народної Республіки на перемовини з П. Скоропадським приїжджає делегація на чолі з головою кубанської Законодавчої ради – спікером кубанського парламенту Миколою Рябоволом. Велися переговори про допомогу, але з мемуарів міністра закордонних справ Української Держави Дмитра Дорошенка ми знаємо, що була укладена таємна угода про те, що Кубань має об'єднатися з Україною. Мали місце дебати – чи це буде федерація, чи Кубань стане автономією¹⁸.

Урешті-решт, до повного порозуміння з гетьманом кубанці не дійшли. Після повернення делегації з Києва 23 червня нарада 10 членів Ради в Новочеркаському вирішила не єднатися з Україною, а залишитися в союзі з Денікіном. На противагу цьому рішення, у жовтні 1918 р. до Києва прибула надзвичайна місія Кубанської Ради на чолі з В. М. Ткачовим із завданням укласти важливі угоди між Кубанською Народною Республікою та Україною. І такі угоди, серед яких торговельна й морехідна, були підписані. Були також встановлені дипломатичні та банківські зв'язки, підписана конвенція про залізничні шляхи сполучень, поштово-телеграфні зносини. У відповідь на делегацію Ткачова гетьманський уряд відправив на Кубань надзвичайну місію на чолі з полковником Ф. Боржинським.

Ліквідація Гетьманату та воєнні дії в Україні, більшовицький і білогвардійський терор завадили впровадженню цих планів у життя. Але кубанці не залишили спроб підтримати Україну в боротьбі за здобуття незалежності. У «Короткому огляді взаємовідносин між Кубанню та Україною», підготовленому денікінською контррозвідкою «Азбука», найактивнішими прихильниками союзу з Україною називалися М. Рябовол, Л. Бич, П. Макаренко, К. Безкровний, В. Богуславський. Про настрої кубанського козацтва зазначалося: «Тут козацтво рішуче відмовляється йти проти України, а також служити добровольцями». Відповідно до цього огляду, контакти між Кубанською республікою та УНР відбувалися через українську місію в Константинополі, куди з Кубані надходили гроші для допомоги Директорії, а головними посередниками між Україною й Кубанню виступали М. Рябовол (до його вбивства. – **Прим. авт.**) та Л. Бич, які й далі вели переговори про створення федерації між Кубанню та Україною¹⁹.

Про деякі аспекти українсько-кубанських відносин часів Гетьманської Держави варто зупинитися окремо. У часи, коли Лавр Корнілов брав в облогу Катеринодар, столицю Кубані, в Україні закінчував приготування до державного перевороту його давній симпатик Павло Скоропадський. Генерал Скоропадський з великою повагою ставився до Лавра Корнілова – як до «людини чесної і сильної». Повага й симпатія були взаємними²⁰.

У своїх «Спогадах» Павло Скоропадський зазначав, що Лавр Корнілов буквально примусив його українізувати 34-й корпус. «Я від Вас вимагаю українізації Вашого корпусу.., – говорив Корнілов. – У Вас буде чудовий корпус»²¹.

16 *Шурхало Дмитро*. На Кубані серед чорноморських козаків було 83–86 відсотків українців – історик // Радіо Свобода. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/29017577.html> (дата звернення: 12.03.2019)

17 *Верстюк В., Осташко Т.* Діячі Української Центральної Ради. Бібліографічний довідник. Київ, 1998. С. 80, 141.

18 *Шурхало Дмитро*. На Кубані серед чорноморських козаків було 83 – 86 відсотків українців – історик // Радіо Свобода. URL : (дата звернення: 12.03.2019).

19 Український національний рух на Кубані у 1917–1920 рр. // Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 19.03.2019).

20 *Скоропадський Павло*. Спогади. Кінець 1917 – грудень 1918 / гол. ред. Я. Пеленський; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського [та ін.]. Київ, Філадельфія, 1995. С. 63.

21 Там само. С. 64.

Більше того, «верховний» наполягав «на повній українізації геть до лазаретних команд»²². Навіть «у питанні створення української армії (!!!) Корнілов був прибічником українства»²³.

Якби не передчасний життєвий фінал Корнілова за два тижні перед тим, як Павло Скоропадський прийшов до влади в Україні, – то, напевно, Українська держава в особі її Гетьмана мала би цілком дружні відносини з Добровольчою армією на чолі з козаком-текінцем, що сповідував республіканські погляди. І, головне, Денікін – патологічний російський шовініст, не очолив би Добровольчу армію.

А так приятні стосунки, які існували між Павлом Скоропадським та Лавром Корніловим, нове керівництво Добровольчої армії не перейняло. Щоправда, поки був живий М. Алексєєв, співпраця продовжувалася. Але одразу ж після смерті М. Алексєєва Денікін виявив неприховану ворожість до Скоропадського як до «зрадника Росії», що «продався німцям». Почалася сильна агітація серед офіцерів. Їх закликали не вступати в частини, які формував Павло Скоропадський²⁴.

Коли мова йде про місію Рябовола до Києва, яка нібито оповита романтикою братнього єднання українців Великої України та Кубані, то це не зовсім відповідає реаліям. Насправді місія ця інспірована й використана Денікіним, щоб через Рябовола і його прихильників одержати від Павла Скоропадського, начебто для кубанців, зброю, набої та амуніцію. Ось як про це пише В. Іванис: «Для одержання амуніції з України керівники Добрармії рішили використати кубанців, хоч і було лячно пускати їх до розмов з українськими «сепаратистами»²⁵. Але все-таки одержали те, що хотіли. «За свідченням колишнього представника німецького командування на Дону майора Кохенгаузена, Добрармія одержала від німців через кубанців 20000 карабінів і 10000000 набоїв»²⁶.

Через деякий час кубанські полки, озброєні Українською державою та Доном, у складі Добровольчої армії понеслися катувати свою праматір – Україну. Як і за часів Катерини II, Павла I, Миколи I та інших російських імператорів, козаки (українці з діда-прадіда) стали надійною зброєю в руках росіян у боротьбі проти України.

До речі, коли у 1920 р. формувався останній кубанський уряд, заступник голови катеринодарської «Просвіти» Павло Сулятицький, якого прохали очолити Міністерство юстиції, єдиний із кандидатів поставив умову, за якої він дасть свою згоду на призначення, щоб «Кубанщина не воювала з Україною»²⁷.

Коли в кінці жовтня 1918 р. всю територію Кубані було звільнено від більшовиків, Денікін хотів встановити на Кубані свою диктатуру. Проте Крайова Рада на своїй надзвичайній сесії 4 грудня 1918 р. схвалила другу кубанську конституцію, а назву Кубанська Народна Республіка замінила на Кубанський Край. На підставі нової конституції Кубань становила собою незалежну республіку з демократично-парламентським устроєм до встановлення нового ладу в Росії, після чого вона мала стати окремою складовою частиною майбутньої Російської Федеративної Республіки вільних народів і земель.

Серед кубанських козаків тоді виявилися дві політичні течії. Чорноморці-українці були противниками Денікіна і стояли за самостійність Кубані й утворення союзу козацьких земель, України й Кавказу та звільнення Кубані від влади Денікіна. Русо-фільська течія (насамперед лінійці) на чолі з військовим отаманом Філімоновим та прем'єром (з грудня 1918 р.) Ф. Сушковим стояла за об'єднання лише Дону, Кубані й Терека і намагалася створити з козацьких земель базу для «єдиної неподільної» Росії. Цій течії вдалося 13 червня 1919 р. скликати конференцію Дону, Кубані й Терека. Кубанську делегацію на цій конференції очолив М. Рябовол. Він виступив

22 Там само. С. 72.

23 Там само. С. 79.

24 Там само. С. 238.

25 Іванис В. Стежками життя: спогади. Кн. II: Крижаний похід ген. Л. І. Корнілова на Кубань і втеча ген. А. Денікіна під захист німців. Новий Ульм, 1959. С. 116.

26 Там само. С. 114.

27 Іванис В. Стежками життя: спогади. Кн. III: Кубанський край і денікініада. Новий Ульм, 1960. С.218.

з промовою за об'єднання всіх, хто бореться проти більшовиків із застереженням щодо Добровольчої армії. Тоді денікінці його вбили, після чого з ініціативи донців конференція перетворилася на «південноросійську», в якій взяли участь і представники Добровольчої Армії. На думку русофілів, конференція мала утворити на півдні колишньої Російської імперії єдину російську державну владу, якій підкорилися б козацькі країни та Україна, а потім і Кавказ.

Кубанці ж, спираючись на Законодавчу Раду й новий проукраїнський уряд П. Курганського, що замінив русофільський уряд П. Сушкова, саботували південноросійську конференцію. За такої ситуації Денікін здійснив державний переворот на Кубані. 6 листопада 1919 р. генерал В. Покровський оточив Крайову Раду, заарештував 10 її членів і примусив зробити в конституції зміни, яких вимагав Денікін. Новим військовим отаманом Рада обрала генерала М. Успенського, а уряд знову очолив русофіл Ф. Сушков.

Реакцією на це насильство стало залишення протибільшовицького фронту кубанськими козаками, після чого Добровольча Армія була цілковито деморалізована. Її рештки в лютому 1920 р. опинилися в Криму та знову на Кубані. Тим часом у грудні 1919 р. помер військовий отаман генерал М. Успенський. Скликана на другу сесію Крайова Рада прогнала на першому засіданні денікінську президію й уряд, відновила конституцію, обрала військовим отаманом генерала М. Букретова, ворожого до Добровольчої Армії. 4 січня 1920 р. сформував уряд було доручено самостійникові – українцеві Василю Іванисові.

Першим завданням новий уряд поставив розірвання стосунків з Добровольчою Армією, а боротьбу проти Росії повести в союзі з Україною й Кавказом. Проте цей план не був реалізований. Справа в тому, що старий уряд Сушкова домовився з Доном і Терекком скликати нове козацьке об'єднання – Верховний Круг Дону, Кубані й Терека. Депутати нового надпарламенту, зібравшись у Катеринодарі, проголосили себе вищою владою над Доном, Кубанню й Терекком, хоча в той час вільною від більшовицької окупації була лише Кубань. Тому ця декларація не мала практичного значення, як і створення уряду «Півдня Росії», який незабаром розпався. Капітулювала й та частина Кубанського війська (15 тис.), яка була переведена в Крим під командування генерала П. Врангеля. 19 травня 1920 р. Законодавча Рада на своїй останній сесії в Адлері ухвалила: «Військовий Отаман і уряд мусять зберегти кубанські інституції державної влади і вести боротьбу за визволення Кубані до кінця». Після зречення генерала Букретова обов'язки військового отамана перейняв на підставі конституції голова уряду В. Іванис.

Глава Директорії УНР С. Петлюра, передбачаючи поразку у війні з радянською владою, планував поїхати на Кубань, щоб звідти з допомогою козаків розпочати «новий визвольний похід» на Україну. Але його випередила кубанська делегація, яка 9 серпня 1920 р. прибула до Варшави й за повноваженням голови уряду та в. о. Кубанського військового отамана Василя Іваниса підписала з делегацією Директорії УНР угоду, за якою Україна та Кубань визнавали незалежність одна одної та зобов'язувалися надавати в усьому взаємодопомогу. У січні 1921 р. Іванис особисто відвідав Петлюру, який перебував після поразки військ Директорії в еміграції в Польщі. За його спогадами, Симон Петлюра пропонував модифікувати підписану з Кубанню угоду на тіснішу, а той, у свою чергу, вважав, що укладання таких документів емігрантськими урядами, що не мають реальної влади на територіях, які вони нібито представляють, спричинить лише гостру критику та непотрібну балаканину²⁸.

Наскільки ж близько Кубань у 1918–1920 роках наблизилася до союзу чи до об'єднання з Україною? Російська імперія не давала простору для вільного самовияву, тому після 1917 р. для кубанців виникають різні альтернативи: об'єднатися з Україною в єдиний модерний національний проект, створити свій козацький кубанський проект чи козацький проект в об'єднанні з іншими найближчими козачими утвореннями – Доном і Терекком або ж стати частиною великоросійського національного проекту.

28 Пукіш Володимир. Кубанський вибір // Тижень.ua. URL : <https://tyzhden.ua/history/21177> (дата звернення: 19.03.2019).

Серед кубанської еліти були люди, які пропонували різні альтернативи. Голова Законодавчої Ради Кубанської Народної Республіки Микола Рябовол тяжів до України, Іван Макаренко виступав за кубанську самостійність, представники козаків-лінійців тяжіли до великоросійського проекту. Але в кубанців не було змоги завершити самовизначення, вони опинилися між червоною та білою Росією, і все закінчилося тим, що вони потрапили під більшовицький режим²⁹.

Не варто забувати, що кубанці безпосередньо зробили багато і для українського національно-визвольного руху. Досить значна частина їх представників брала активну участь у боротьбі за українську державність. В Армії Української Народної Республіки кілька відділів повністю склалися з кубанських козаків. Відділ кубанських козаків на чолі з отаманом Юшкевичем входив до однієї з найбоєздатніших частин Армії УНР, славної Третьої Залізної дивізії, вояки якої у травні 1920 р. першими вступили до Києва. Кубанський козак генерал-хорунжий В. Павленко був командуючим авіацією Армії УНР, а кубанський козак генерал-хорунжий К. Смовський командував бригадою Окремої кінної дивізії Армії УНР. Кубанський козак Андрій Чорнота відзначився як один з лідерів Холодноярської республіки³⁰.

Проголошення самостійної Кубанської Народної Республіки в 1918 р. та приєднання її, хоч і формально, на федеративних засадах до України – це унікальний історичний факт. Проте, і це також факт, у добу революції 1917–1921 років не знайшлося українського імені, навколо якого б об'єдналася збройна українсько-кубанська сила, до речі, потужніша від Армії УНР. Через відсутність авторитетних проукраїнських провідників ініціатива перейшла до Корнілова, а після його смерті – до Денікіна.

Звісно, свідомих українців серед кубанців вистачало. Найвидатнішими серед них виявилися Микола Рябовол, Василь Іванис та Кузьма Безкровний.

«Гарячий патріот Кубані», талановитий організатор, «надзвичайний громадський діяч» Микола Рябовол у Законодавчій раді вважався «божищем». «Не було жодного випадку, – зазначав В. Іванис, – щоб розбурхане море цієї установи не послухалось його поради»³¹. Цього не могли не бачити денікінці, які й знищили його після того, як він публічно піддав критиці «Особоє совещаніє» Добровольчої армії.

А от Кузьма Безкровний, «українець із крові та кості», переконаний ворог Росії, був дуже «обережний і маломовний»³². Напевно, однією з причин цієї обережності стало вбивство денікінцями Миколи Рябовола. Інша можлива причина – його думки «були далекі для більшості»³³, тобто, на думку В. Іваниса, кубанські обранці виявилися настільки національно й політично невиробленими, що Кузьма Безкровний не сподівався на розуміння ними очевидних національних істин. Тому він переважно відмовчувався.

Василь Іванис, оцінюючи ситуацію на Кубані в 1917–1918 роках, писав, що треба було «звернути увагу на національний момент і спробувати зорганізувати населення на широкій національній платформі. У цьому напрямку перед Кубурядом лежала цілина, над якою можна було працювати без конкуренції. Але Кубуряд на цей шлях не став, бо він не вів, а крокував за щоденними подіями. А козацькі проводирі в їхній більшості почували себе перш за все козаками... В Кубуряді свідомих українців не було. Були там люди, що з симпатією ставилися до українства...»³⁴. Та й вони, як і інші «самостійники», продовжували «турбуватися «загальнодержавними» інтересами»³⁵.

Спорідненість Кубані з Великою Україною виявлялася, насамперед, у політичній

29 Шурхало Дмитро. На Кубані серед чорноморських козаків було 83–86 відсотків українців – історик // Радіо Свобода. URL : (дата звернення: 12.03.2019).

30 Білий Д. Д. Кубанське козацьке військо // Енциклопедія історії України. Т. 5: Кон – Кю / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2008. 438 с.

31 Іванис В. Стежками життя: спогади. Кн. II: Крижаний похід ген. Л. І. Корнілова на Кубань і втеча ген. А. Денікіна під захист німців. Новий Ульм, 1959. С. 234

32 Там само. С. 203.

33 Там само. С. 253.

34 Там само. С. 242.

35 Там само. С. 102.

невиробленості мас та її лідерів. На думку Романа Ковалю, прем'єр Лука Бич відіграв у історії кубанців таку ж роль, як і прем'єр Володимир Винниченко на Великій Україні. У цих постатях, як видається, сконденсовано причини нашої поразки. Революційний рух несподівано виніс їх на вістря подій. Та вони на той час уже були духовно скалічені імперією. Бич і Винниченко, українці за походженням, не були самостійниками. Вони, керівники урядів, не могли уявити, що український народ може, як й інші народи світу, жити самостійним державним життям³⁶.

Остання спроба Законодавчої Ради Кубанського Краю відстояти свою державність була здійснена її делегацією на Паризькій мирній конференції, яка проходила з перервами з 18 січня 1919 р. до 21 січня 1920 р. Вона вирішувала кілька базових завдань: підписання мирних договорів з переможеними державами, врегулювання питання кордонів, визнання нових незалежних держав і заснування Ліги Націй.

Україну на конференції представляла об'єднана делегація Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки. Очолював її Григорій Сидоренко, а заступником був колишній державний секретар закордонних справ ЗУНР Василь Панейко. На переговори в Париж українська делегація привезла карту, на якій у складі України була позначена, разом із Галичиною й Кримом, також Кубань, оскільки остання також сприймалася як частина території України. Правда, на той момент кубанський уряд був повністю залежний від «білого» руху й контакти з їхніми представниками в Парижі, якщо й були, то чисто формальні. Час же, коли дійсно велися інтенсивні переговори про входження Кубані на федеративних засадах до складу України за гетьмана П. Скоропадського, минув. А карта, привезена на мирну конференцію, відносилася саме до того періоду. Розрахунок представників УНР був лише на те, що Кубань на якихось засадах все-таки зможе приєднатися до України.³⁷

Сама ж делегація Кубані просила міжнародної допомоги. Але, зрештою, як і українська делегація, не одержала підтримки від держав Антанти. Тож український уряд Кубані опинився сам на сам з Червоною й Білою арміями і, зрозуміло, вистояти за таких умов не зміг. У 1919 р. залишки Законодавчої Ради були ліквідовані, і згодом тут була остаточно встановлена радянська влада. Подальша доля Кубані була схожою з долею України: репресії, чистки, голодомори, зросійщення³⁸.

Найголовнішим чинником, що активізував український рух на Кубані з 1917 р., була діяльність української національної еліти – інтелігенції, яка формувалася з кінця XIX ст. Зазвичай її представники були вихідцями з козацького «чорноморського середовища». Саме вони забезпечили Кубань власними кадрами інтелектуалів – істориків, статистів, інженерів, економістів. Чимала частка з них поєднувала наукову працю з українською просвітницькою, громадською та революційною діяльністю.

З падінням царської влади в лютому 1917 р. на Кубані почалася масова українізація видавничої справи та періодичної преси. Першу українську газету «Чорноморець», яка почала виходити в Катеринодарі 11 вересня 1917 р., видавало товариство «Ранок». Редактором газети був комісар української народної освіти в Кубанській області козак кубанець В. Чепелянський, призначений від Генерального секретаріату Української Центральної Ради. Видання виходило під гаслом «Хай живе федеративна демократична республіка!». Як відомо, вийшло лише сім номерів «Чорноморця», значне місце в яких приділялося публікації документів УЦР і Генерального секретаріату, інформації про події в Україні та на Кубані. Зокрема, було опубліковано розпорядження генерального секретаря народної освіти УЦР І. Стешенка щодо впровадження з 1917–1918 навчального року викладання в школах українською мовою там, де є більшість українців, а також учителі, які володіють цією мовою³⁹.

36 Коваль Роман. Нариси з історії Кубані // Українське життя в Севастополі. URL : <http://ukrlife.org/main/kubann/1content.htm> (дата звернення: 12.03.2019).

37 Шурхало Дмитро. Паризька мирна конференція 1919 року: на мапі України були Крим і Кубань // Радіо Свобода. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/28457626.html> (дата звернення: 12.03.2019).

38 Втрачена Кубань // Politiko. URL: <http://www.vybyory2012.politiko.ua/blogpost53426> (дата звернення: 12.03.2019).

39 Петренко С. Д. Чорноморець. //Енциклопедія історії України.Т. 10: Т–Я /Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2013. С. 569.

Характерно, що надалі україномовні видання Кубані фінансувалися з Києва. Цим займався уряд гетьмана П. Скоропадського. Серед періодичних видань, окрім «Чорноморця», які виразно стояли на проукраїнських позиціях, були «Вольная Кубань» (орган Кубанського військового уряду, редактор Г. Білий), «Свободная Кубань», «Вольный казак» (виходили в 1919 р.), «Воля» (1920 р.), «Голос кубанца» (1918 р.), «Чорноморщина» (україномовна, виходила у Новоросійську), «Чорноморський українець» (1918, Новоросійськ, редактор О. Досвітній)⁴⁰.

На п'ять місяців раніше, ніж перший регіональний український часопис «Чорноморець», 9 квітня 1917 р. в Новоросійську, адміністративному центрі Чорноморської губернії, почав видаватися тижневик «Чорноморська Рада». Перший номер вийшов під гаслом: «Хай живе демократична федеративна республіка!», що пізніше використала й редакція «Чорноморця»⁴¹.

На Кубані з'явилися українські книгарні й читальні. Відновило свою роботу товариство «Просвіта», розігнане в 1907 р. Воно починає видавати твори українських класиків та підручники. Насамперед були видані твори Тараса Шевченка «Єретик», «Царі», «Розрита могила» та балада відомого кубанського українського поета В. Мови (Лиманського) «Козачий кістяк». Особливу роль відіграло Товариство в зростанні інтересу до українського театру. Так, 9 липня 1917 р. в станиці Старокорсунській з успіхом пройшов спектакль «Бондарівна»; 25 березня в станиці Охтирській був з розмахом відсвяткований шевченківський ювілей.

Українське театральне й музичне мистецтво активно пропагувалися. Наприклад, у Новоросійську українська громада регулярно влаштовувала концертні й театральні постановки. Українська музика звучала під час «Етнографічних концертів» у різних містах Кубанської області. Підсиленню інтересу до української культури сприяли й контакти в цій сфері Кубані й України. За дорученням Міністерства освіти Центральної Ради на Кубань для концертної діяльності була відряджена капела з 20 бандуристів. А двоє кубанських бандуристів – М. Теліга та Ф. Діброва вирушили з концертом до Києва⁴².

Почалася стихійна українізація початкових шкіл у станицях і хуторах з українським населенням. У квітні 1917 р. в Катеринодарі відбувся Кубанський Крайовий з'їзд учителів, який прийняв резолюцію про українізацію шкіл там, де живуть українці. І вже влітку цього року в Катеринодарі та Єйську відкрилися перші українські вечірні курси з підготовки вчителів для українських шкіл, розпочався масовий перехід шкіл на українську мову викладання, видання української літератури для навчання дітей. Зокрема, «Український буквар» витримав два видання протягом 1917–1918 рр.

Рішення про перехід на українську мову приймали станичні сходи. Так, наприклад, рішення сходу станиці Старолеушковівської передбачало «з першого вересня в наших станичних школах ввести викладання на рідній мові, так як тільки рідна школа, викладання рідною мовою здатне принести користь населенню краю і Батьківщини»⁴³.

Завдяки зусиллям українських активістів кубанська крайова влада змушена була безпосередньо опікуватися питаннями розвитку української культури. Через офіційну позицію Крайової Ради восени 1917 р. почався організований перехід шкіл на українську мову. А 4 листопада 1918 р. після проведення представниками Кубанської Ради дослідження з питань освіти на її черговому засіданні уповноважений у справах народної освіти у своїй доповіді чітко зазначив, що навчання грамоті краще розпочинати рідною українською мовою, а вводити її необхідно на всіх ступенях початкової, середньої та вищої школи. Зазначимо, що багато шкіл у станицях було відкрито за кошти самих козаків.

40 Український національний рух на Кубані у 1917–1920 рр. // Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 19.03.2019).

41 *Петренко Є.Д.* Чорноморська Рада, газета // Енциклопедія історії України: Т. 10 : Т–Я / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2013. С. 570–571.

42 Український національний рух на Кубані у 1917–1920 рр. // Вікіпедія. URL : <https://uk.wikipedia.org> (дата звернення: 19.03.2019).

43 Там само.

При Міністерстві освіти Кубанського краю була створена посада інструктора по українській школі, котрий мав надавати станичним школам допомогу в підготовці вчителів для викладання української мови. У 1919 р. в столиці Кубані було відкрито українську гімназію та Кубанський учительський інститут, який включав українське відділення. У Єйську були запроваджені регулярні українські вчительські курси та засновано «Кубанську українську учительську спілку». 7 березня 1919 р. Крайовим урядом видано циркуляр, згідно з яким місцева влада повинна була надавати повну можливість навчання дітей рідною мовою. З цією ж метою 9 серпня видано урядовий циркуляр про українізацію шкіл. Згідно з цим документом, пропонувалося у всіх школах провести збори задля виявлення бажання учнів та їхніх батьків учитися материнською мовою, визначення кількості вчителів, що можуть навчати українською мовою. Виходячи з конкретних факторів, мали організувати переведення шкіл на українську мову або створювати українські класи в російських школах. 2 вересня 1919 р. черговим циркуляром кубанської влади в Катеринодарі відкрилися курси методики навчання рідної мови для вчителів українських шкіл. Посаду головного лектора отримав М. Левитський, на той час директор Полтавського учительського інституту⁴⁴.

На початку 1920 р. в Кубанській області діяли Політехнічний інститут, близько 200 середніх навчальних закладів, 2200 народних шкіл, Учительський інститут і три учительські семінарії, три консерваторії. У 1917 р. було визначено, що організація народної освіти в Кубанській області знаходиться на першому місці серед усіх регіонів Російської імперії. У Катеринодарі був відкритий великий музей історії Кубані та Кубанського козацького війська⁴⁵.

Подальший розвиток українського руху на Кубані, як і власне державності, був обумовлений наслідками поразки в боротьбі з більшовиками.

Отже, які узагальнюючі висновки можна зробити стосовно національно-визвольних та революційних змагань в Україні й на Кубані та тих процесів, що їх поєднували? У той складний час доля звела кубанців з Добровольчою армією, керівництво якої боролось проти більшовизму, плануючи відновити стару Російську імперію. Національне самовизначення і створення незалежних держав не входило в їхні плани. Після спроб Денікіна насадити кубанцям політику терору проти їхнього проукраїнського керівництва Кубань порвала з Добровольчою армією, але було вже пізно. Більшовики, використовуючи давній шовіністичний принцип «Розділяй і володарюй», зуміли перемогти та завоювати й Україну, і Кубань.

Очевидно, що об'єднання України й Кубані зміцнило б українські військові сили в боротьбі проти Росії, і в нашій країні було би більше шансів утримати свою незалежність. Так само зрозуміло, що вихід кубанських військ зі складу Добровольчої армії ослабив білогвардійців, що й призвело в результаті до їхньої поразки. Інакше кажучи, кубанський фактор відіграв важливу роль в історії. Помилки і чвари політичних лідерів того часу, які не спромоглися об'єднати свої сили, посприяли тому, що у війні переміг російський більшовизм.

References

Bych, L. (1927). *Kuban u kryvomu dzerkali (Z pryvodu «Narysiv z istorii revoliutsii na Kubani»* P. P. Suliatytskoho). Praha.

Bilyi, D. D. (2008). *Kubanske kozatske viisko . Entsyklopediia istorii Ukrainy*. Т. 5: Кон – Кю / Redkol.: V. A. Smolii (holova) та ін. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K., Ukraina: V-vo Naukova dumka.

Verstiuk, V., Ostashko, T. (1998). *Diiachi Ukrainskoi Tsentralnoi Rady. Bibliografichnyi dovidnyk*. K., Ukraina.

44 Там само.

45 *Білий Д. Д.* Кубанське козацьке військо // *Енциклопедія історії України*. Т. 5: Кон – Кю / *Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.* НАН України. Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2008. С. 435–438.

Vranhel, P. N. (1928). Zapysky (noiabr 1916 h. – noiabr 1920 h.). Ch. I. Kn. V. Beloe delo. Berlyn.

Vtrachena Kuban. (2019). Politiko. Retrieved from: <http://http://www.vybory2012.politiko.ua/blogpost53426>.

Horobets, Serhii. (2019). Obiednannia Kubanskoj Narodnoj Respubliki ta Ukrainskoj Narodnoj Respubliki. Yevropeiska Ukraina. Retrieved from: http://https://eukraina.com/news/obednannja_kubanskoji_narodnoji_respubliki_ta_ukrajinskoji_narodnoji_respubliki/2018-01-22-24064.

Ivanys, V. (2019). Borotba Kubani za nezalezhnist. Miunkhen. 1968. Diasporiana.org.ua Elektronna biblioteka. Retrieved from: <http://http://diasporiana.org.ua/istoriya/19-ivanis-v-borotba-kubani-za-nezalezhnist/>.

Ivanys, V. (1958). Stezhkamy zhyttia: spohady. Kn. I. Toronto.

Ivanys, V. (1959). Stezhkamy zhyttia: spohady. Kn. II: Kryzhanyi pokhid hen. L. I. Kornilova na Kuban i vtecha hen. A. Denikina pid zakhyst nimtsiv. Novyi Ulm.

Ivanys, V. (1960). Stezhkamy zhyttia: spohady. Kn. III: Kubanskyi kraj i denikiniada. Novyi Ulm.

Koval, Roman. (2019). Narysy z istorii Kubani. Ukrainske zhyttia v Sevastopoli. Retrieved from: <http://http://ukrlife.org/main/kubann/1content.htm>.

Kubanska Narodna Respublika. (2019). Vikipediia. Retrieved from: <http://https://uk.wikipedia.org>.

Kubanska Narodna Respublika: narodzhennia ta zahybel. (2019). Ukraina. Ukraine. Retrieved from <http://https://amazing-ukraine.com/iak-ukraintsi-pochaly-osvoiennia-kubani/>.

Kubanska respublika. Dosiazhna volia. (2019). Pravyi sektor. Retrieved from <http://https://pravyysektor.info/prosvitnyctvo/oriyentyry/kubanska-respublika-dosyazhnavolya>.

Nasha Kuban: 100 rokiv Kubanskii Narodnij Respublitsi. (2019). Etcetera. Novyny. Analityka. Fakty. Retrieved from: <http://https://uk.etcetera.media/nasha-kuban-100-rokiv-kubanskiy-narodnij-respublitsi.html>.

Petrenko, Ye. D. (2013). Chornomorets. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 10: T – Ya /Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K., Ukraina: V-vo «Naukova dumka».

Petrenko, Ye. D. (2013). Chornomorska Rada, hazeta. Entsyklopediia istorii Ukrainy: T. 10: T – Ya /Redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in. NAN Ukrainy. Instytut istorii Ukrainy. K., Ukraina: V-vo «Naukova dumka».

Polovyj, Renat. (2002). Kubanska Ukraina. K., Ukraina: Diokor.

Pukish, Volodymyr. (2019). Kubanskyi vybir. Tyzhden ua. Retrieved from <http://https://tyzhden.ua/history/21177>.

Skoropadskyi, Pavlo. (1995). Spohady. Kinets 1917 – hruden 1918. /holov. Red. Ya. Pelenskyi; NAN Ukrainy, In – t ukr. arkhoeografii ta dzhereloznavstva imeni M. S. Hrushevskoho [ta in.]. Kyiv, Ukraina. Filadelfiia.

Suliatytskyi, P. (2019). Narysy z istorii revoliutsii na Kubani. Praha, 1926. Diasporiana.org.ua Elektronna biblioteka. Retrieved from: <http://http://Diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/11278/file.pdf>.

Ukrainskyi natsionalnyi rukh na Kubani u 1917-1920 rr. (2019). Vikipediia. Retrieved from: <http://https://uk.wikipedia.org>.

Shurkhalo, Dmytro. (2019). Na Kubani sered chornomorskykh kozakiv bulo 83 – 86 vidsotkiv ukraintsiiv – istoryk. Radio Svoboda. Retrieved from: <http://https://www.radiosvoboda.org/a/29017577.html>.

Shurkhalo, Dmytro. (2019). Paryzka myrna konferentsiia 1919 roku: na mapi Ukrainy byly Krym i Kuban. Radio Svoboda. Retrieved from: <http://https://www.radiosvoboda.org/a/28457626.html>.

Коропатник Михайло Михайлович – доцент кафедри суспільних дисциплін та методики їх викладання ЧОІППО імені К. Д. Ушинського (Чернігів, вул. Слобідська, 83).

Mykhailo Koropatnyk

Associate Professor of Social Sciences and their Teaching Methods, Candidate of Historical Sciences, senior lecturer at K. Ushynskyi Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education (Chernihiv city, 83 Slobidska St.)

KUBAN REGION: FROM UKRAINIAN COLONIZATION TO ITS RUSSIFICATION. ATTEMPT OF IMPARTIAL ANALYSIS

Part II. The revolutionary events of 1917–1921 in Kuban. The Kuban People's Republic

The second part of the article analyses the socio-political processes that took place in Kuban during the period from 1917 to 1921. The characteristic of state formations throughout the territory and activities of military and civilian leaders of Kuban governments of that time is given. Attention is drawn to the difficult situation on the territory of Kuban and the Black Sea area, the struggle among different political trends, primarily pro-Ukrainian and pro-Russian, the choice of an ally – the Volunteer Army or Ukraine.

Since the overwhelming majority of the population in Kuban were Ukrainians, during the revolutionary events numerous political forces considered Kuban as part of a future autonomous Ukraine. Significantly, the All-Ukrainian National Congress, which took place in April 1917 in Kyiv and formed the Central Council as a national body, was headed by the Kuban Cossack, Stepan Erastov.

However, the Ukrainian population in Kuban did not reach such proportions as it was in Dnieper Ukraine and Western Ukraine, and Ukrainian leaders, having established ties with other Cossacks and Denikin, could not establish long-lasting relations with the town Cossacks (Horodovi Kozaky). Bolsheviks used this to their advantage.

In principle, the outbreak of the revolution of 1917 caught the population of Kuban politically unprepared. Among the politically conscious stratum of Kuban, there were four trends: the pro-Russian trend, that considered Kuban to be an ordinary Russian province; the Cossack trend, that was primarily focused on the interests of the Kuban Army, linked further with Russia; the trend, which stood for the state separation of Kuban within the Russian Federation; the pro-Ukrainian trend, that wished to join Kuban to Ukraine on a federal basis without contact with Russia.

These divergent views on the future of Kuban led to the class grouping shortly after the outbreak of the revolution, which immediately set the line between the Cossacks and the town Cossacks.

In the end, the efforts of the Ukrainian community did not bring the desired results, and the Bolsheviks became the final winners both in Kuban and in Ukraine.

Key words: Military Council, Military Government, the Kuban People's Republic, Kuban Region, the Central Council of Ukraine, the Hetmanate, Bolsheviks, the Volunteer Army, Ukrainization.

Дата подання: 25.04.2019 р.

DOI: 10.5281/zenodo.3366465